

Голас Радзімы

12 ліпеня 1979 г.
№ 28 (1598)

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЙЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Год выдання 24-ы
Цана 4 кап.

Мінск 1944 года і Мінск 1979 года. Зруйнаваным і знявечаным убачылі яго савецкія танкісты, што першымі ўварваліся ў горад, і партызаны, якія прайшлі яго вуліцамі. Адноўленым, прыгожым і працавітым паўстаў ён перад ветэранамі, якія сабраліся, каб адзначыць 35-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. [Рэпартаж аб гэтым чытайце на 2-й старонцы.]

ЗАБЫЦЬ НЕМАГЧЫМА

Выраз гэты — «рэха вайны» — пачаў шырока ўжывацца ў нашай краіне з сярэдзіны 50-х гадоў, калі маскоўская газета «Комсомольская правда» надрукавала пад такой назвай вялікі нарыс. У ім расказвалася, як на нашай зямлі знайшлі і аб'яшходзілі, не без рызык, буйную нямецкую авіяцыйную бомбу. Публікацыя была сенсацыйнай. Тады думалася: выпадак выключны і наўрад ці будзе паўтарацца часта. Мы проста не ведалі, колькі лямбдаў яшчэ ў нашай зямлі смяротнага грузу, не ўяўлялі, як доўга, як грозна рэха вайны будзе яшчэ гучаць пад нашым мірным небам.

Пасля той першай публікацыі пачалі ўсё часцей з'яўляцца наведанні аб тым, што недзе ліквідаваны асобны ўзрыўныя прадметы або цэлыя склады. Такая інфармацыя патрэбна была, каб людзі ведалі: нас усё яшчэ падліноўвае смерць, пакінутая на нашай зямлі фашыстамі. І выпадкі такія быццам лапярэджвалі: людзі, будзьце пільныя, будзьце асяцяржыны! Напэўна, смерць гэтак бы і ляжала ў зямлі немаведама колькі часу, калі б нам не даводзілася вымаць грунт пад катлаваны новых будынкаў, пракладваць розныя падземныя камунікацыі, будаваць дарогі, ствараць вада-асховішчы, урэшце, араць і засяваць сваю зямельку, збіраць ураджай. І колькі разоў, калі нашы людзі руліліся ў гэтай стваральнай працы, ім даводзілася спыняць тэхніку, тэрмінова пакідаць небяспечнае месца! Бо нечакана з зямлі пагрозліва ашчэрваўся стабільзатар авіяцыйнай бомбы або заржавелы бок артылерыйскага снарада, коўш экскаватара нярэдка выкідаў міну ці гранату. Здаралася, гінулі людзі.

Увосень 1977 года па транспарціроў бульбаўборачнага камбайна сярод белых клубняў затросся, як злавесны прывід, артылерыйскі снарад. Імгненне — і снарад упадзе ў бункер, стукнецца ўзрывальнікам. І тады... А на машыне людзі — калгасныя механізатары і навучэнцы Аршанскага педагагічнага вучылішча. У аднаго з навучэнцаў, Мішы Мароза, думка: што можа здарыцца далей, — аярадзіла гэтае кароткае імгненне. Снарад не ўпаў, не стукнуўся, а мякка лёг на маладыя Мішавы далоні. Потым былі некалькі крокаў убок, далей ад людзей. Але Міша Мароз не быў спецыялістам у сапёрнай справе — снарад узарваўся ў яго руках...

Памятаю: у 1944—1945 гадах, калі грозны вал вайны пакаціўся на захад, а Беларусь была ўжо вызвалена ад ворага, у нашых вёсках

усё яшчэ гучалі выбухі, гінулі або калечыліся людзі. Часцей за ўсё — дзеці. Я магу назваць іх імёны: першакласнік Толя Маслоўскі, трэцякласнікі Коля Пяцко і Коля Станкевіч. Сапёры доўга ачышчалі ад мін, пакінутых гітлераўцамі, месцы былых перадраў на Нёмане і Ушы. Нам тады хацелася верыць: гэта апошнія выбухі вайны. Мы памыляліся.

Праз тры гады пасля вызвалення, пераязджаючы на падводзе праз Ушу, падарваўся на міне Іосіф Тамашкевіч з дзецьмі...

Праз пяць гадоў пасля вызвалення на пашы ад фашысцкай міны загінуў Іосіф Ваўшэцік...

Праз трыццаць пяць гадоў пасля вызвалення водгулле вайны злавесна прагучала ў горадзе Баранавічы...

Аб баранавіцкіх падзеях (інакш іх не назавеш), што адбыліся сёлета ў маі, пісалі многія газеты. Загалоўкі артыкулаў «Горад уздыхнуў свабодна», «Трагедыя не адбылося», «Грозны водгук вайны», «Мужнасць» сведчаць, што здарылася нешта выключнае.

...На пустцы паблізу цэнтара горада, дзе ўвесну цвілі рамонкі, дзе гулялі дзеці, дзе вакол — жыллыя дамы, прадпрыемствы і ўстановы, нечакана выявілі склад нямецкіх артылерыйскіх снарадаў, як потым устанавілі, з атручальнымі рэчывамі нервопаралітычнага дзеяння. (Яшчэ раз пацвердзілася, што гітлераўцы рыхтаваліся да хімічнай вайны супраць СССР). Выявілі склад будаўнічых і, вядома, выпадкова — акурат у гэтым месцы яны капалі глыбокі катлаван пад жалезабетонную апору. Спачатку заўважылі адзін снарад, потым сапёры адкрылі цэлы штабель, у рэшце рэшт снарадаў аказалася 963. Спецыялісты потым пацвердзілі: калі б гэты склад узарваўся, атручальныя рэчывы практычна знішчылі б горад (у Баранавічах жыве 130 тысяч чалавек).

Аперацыя па ліквідацыі небяспекі праводзілася з найбольшымі мерамі перасцярогі. Быў вызначаны раён, з якога часова эвакуіравалі каля дзесяці тысяч жыхароў. Спынілі работу 18 аб'ектаў народнай гаспадаркі і культуры. Праз кожныя дзве гадзіны гарадское радыё перадавала зварот да насельніцтва, заклікаючы да арганізаванасці і спакою. Гарадскі штаб грамадзянскай абароны стварыў службы: супрацьпажарную, медыцынскую, інжынерную, аўтатранспартную, камунальна-тэхнічную, апавяшчэння і сувязі, гандлю і харчавання, аховы грамадскага парадку. Каб абяшходзіць смяротны склад, (а ў ім

было каля сарака тон грузу), адпускалася двое сутак. Небяспечную работу ўдалося закончыць за шэсць гадзін. Сямёра сапёраў, сярод якіх былі трое беларусаў, трое рускіх і адзін узбек, вынялі снарады з катлавана. Сямёра шафёраў з мясцовага аўтакамбіната, самыя вопытныя і смелыя, усе — добраахвотнікі, вывезлі снарады за горад. А там, удалечыні ад людзей, вырашалася яшчэ адна праблема: як знішчыць высокатаксічныя рэчывы, каб не зрабіць шкоды навакольнаму асяроддзю? І тут спецыялісты знайшлі ўдалае рашэнне.

Гутару з намеснікам старшыні Баранавіцкага гарадскога Савета народных дэпутатаў Зояй Хаменка. Яна як начальнік грамадзянскай абароны горада першай з мясцовых кіраўнікоў даведалася аб небяспецы. Ці доўга на нашай зямлі будзе гучаць рэха вайны? На гэтае маё пытанне Зоя Паўлаўна адказала:

— Рэха вайны гучыць парознаму. Мы, работнікі савецкіх органаў, сутыкаемся з ім, можна сказаць, штодзённа. У Савет звяртаюцца ветэраны — інваліды і ўдзельнікі вайны, сем'і загінуўшых. Такіх яшчэ шмат. Трэба дапамагаць людзям, якія перажылі ваенныя жахі... Горад наш адноўлены, лічыце, з руін. Уявіце: у 1944 годзе ў Баранавічах засталася шэсць тысяч жыхароў і толькі 20 працэнтаў даваенных будынкаў. Цяпер за суткі мы вырабляем прамысловай прадукцыі на паўтара мільёна рублёў, гандлюем з 50 краінамі свету. Наш баваўняны камбінат — самы буйны ў Еўропе. Вядома, мы не забыліся, што перажыў наш народ у час гітлераўскай агрэсіі, а сённяшні наш дзень і наша будучыня — гэта стваральная праца.

...З даведкі, атрыманай у Беларускай ваеннай акрузе, выявілася, што за гады, якія прайшлі пасля вызвалення Савецкай Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, сапёры акругі аб'яшходзілі на тэрыторыі рэспублікі мільёны ўзрываных небяспечных прадметаў. Напомнім: у Вялікай Айчыннай вайне загінула 20 мільёнаў савецкіх грамадзян. Яшчэ на такую ж колькасць жыццяў ляжала смяротнага грузу ў зямлі толькі нашай рэспублікі.

Савецкія людзі ненавідзяць вайну і не забываюць, якое гора і беды прынесла яна не толькі нашаму, але многім народам. Ды як можна забыць, калі рэха вайны гучыць бяскожна! І нездарма спяваецца ў папулярнай савецкай песні: «І трыццаць год, і трыста пройдзе год — ніхто у нас вайны забыць не зможа!»

Мікола ВАСІЛЕЎСКІ.

Складанай, поўнай небяспекі, была работа падпольшчыкаў, якія сваёй гераічнай барацьбой у тыле ворага набліжалі перамогу, аддавалі жыццё, каб мірным і спакойным быў наш сённяшні дзень. 30 чэрвеня 1979 года яны прыйшлі на плошчу Перамогі ў Мінску, каб ушанаваць памяць загінуўшых таварышаў, прыняць удзел ва ўсенародных урачыстасцях.

Фота С. КРЫЦКАГА.

МЫ ВОЛЯЙ НЯЗЛОМНАЙ І УЛАСНАЙ КРЫВЁЮ

АДСТАЯЛІ СВАБОДУ

САЛДАТЫ І ПАРТЫЗАНЫ

Зноў прыйшоў на нашу зямлю ліпень — месяц, які ў далёкім 1944 годзе прынес доўгачаканае вызваленне ад фашызму змучанай, акрываўленай, але няскоранай Беларусі.

35 гадоў ззяе над яе прасторами сонца мірнага, шчаслівага жыцця. За гэты час вырасла і ўзможна пакаленне, якое не ведае, што такое вайна. Усе намаганні савецкіх людзей цяпер накіраваны да адзінай мэты — будаўніцтва камуністычнага грамадства, падтрыманне трывалага міру на планеце.

Дымныя руіны, папалішчы, абгарэлыя каркасы будынкаў, чорныя праёмы вокнаў — такім убачылі Мінск доблесныя воіны Савецкай Арміі і партызаны, якія ўступілі ў сталіцу 3 ліпеня 1944 года.

Гістарычная бітва за вызваленне Беларусі пачалася на доўгім 23 чэрвеня 1944 года магутным наступленнем савецкіх войскаў. У баях на беларускай зямлі ўдзельнічала з абодвух бакоў амаль 4 мільёны чалавек, больш як 60 тысяч гармат і мінамётаў, сем з палавінай тысяч танкаў і звыш дзевяці тысяч самалётаў. Поле бою стала вялікай тэрыторыя шырынёй да 1000 і ў глыбіню да 600 кіламетраў. Аб'яднанымі сіламі чатырох фронтоў — Першага прыбалтыйскага, Першага, Другога і Трэцяга беларускіх — была ўшчэнт разгромлена моцная групоўка праціўніка на берлінскім стражнічным напрамку. У Беларускай аперацыі, вядомай пад кодавай назвай «Баграціён», быў творча выкарыстан багацейшы вопыт, набыты Савецкімі Узброенымі Сіламі ў Вялікай Айчыннай вайне, асабліва ў бітвах пад Масквой, Сталінградам, на Арлоўска-Курскай дузе.

У гісторыю войнаў і ваеннага мастацтва гэта аперацыя ўвайшла як адна з найбольш таленавіта распрацаваных і паспяхова ажыццёўленых. У ёй ярка і пераканана былі прадэманстраваны высокае палкаводчае майстэрства савецкіх военачальнікаў, ратная доблесць

камандзіраў і салдат, іх мужнасць і гераізм, незнішчальная воля да перамогі. Тут, як ніколі раней, наглядна правялася моц савецкіх ваенных арсеналаў, створаных у найцяжэйшыя гады вайны творчым геніем вучоных, канструктараў і нястомнымі рукамі праціўнікаў тылу.

Актыўнае садзеянне наступаючай Чырвонай Арміі аказалі партызаны і падпольшчыкі, усё насельніцтва рэспублікі. Яны дапамагалі савецкім войскам фарсіраваць водныя рубяжы, удзельнічалі ў штурме гарадоў і ліквідацыі акружаных войскаў праціўніка, зрывалі перакідку варажых рэзерваў да лініі фронту, вызвалілі і ўтрымлівалі да падыходу часцей Чырвонай Арміі буйныя населеныя пункты. Напярэдадні Беларускай аперацыі партызаны нанеслі масіраваны ўдар па камунікацыях праціўніка і поўнасцю або часткова вывелі са строю ўсе асноўныя магістралі ў тылавым раёне групы арміі «Цэнтр».

Удзел партызан і падпольшчыкаў у аперацыі «Баграціён», іх цеснае ўзаемадзеянне з войскамі атрымалі высокую ацэнку Савецкага камандавання. «Мы ганарымся вамі, дарагія браты і сёстры, вашай мужнай і самаадданай барацьбой у тыле ворага, — гаварылася ў тэлеграме камандавання 3-га Беларускага фронту ад 4 жніўня 1944 года. — Дзякуй, родныя, за дапамогу нашым войскам. Дзякуй ад усіх байцоў, сержантаў, афіцэраў, генералаў 3-га Беларускага фронту за цёплы, сардэчны прыём, за бацькоўскі і мацярынскі клопат, якім вы акружылі нас у дні цяжкіх бітваў на беларускай зямлі».

Актыўны ўдзел партызан, падпольшчыкаў, усіх савецкіх патрыётаў у вызваленні роднай зямлі ад фашысцкай нечысці дастойна вянчаў гераічны трохгадовы шлях упартай барацьбы беларускага народа ў тыле ворага.

Кожны дзень паспяховага наступлення савецкіх войскаў прыносіў радасныя весткі аб вызваленні гарадоў і населеных [Заканчэнне на 5-й стар.]

МУЗЕЙ ГЕРОЯ

Самымі дарагімі экспанатамі пачаў стварацца ў сярэдняй школе № 3 горада Гродна музей Героя Савецкага Саюза В. Усава сталі для хлопчыкаў і дзяўчынак пісьмы яго родных і блізкіх.

Частка пісьмаў прыйшла з украінскага горада Нікапаля — радзімы легендарнага начальніка пагранічнай заставы, які ў першыя минуты Вялікай Айчыннай вайны разам са сваімі таварышамі прыняў няроўны бой з фашыстамі. Прывялі гэтыя пісьмы маці героя — Матрона Ануфрыёўна і яго родная сястра — Антаніна Дзярэча.

«Званне героя», — паведамілі яны, — Віктар заслужыў у баі. Рос ён звычайным хлопчыкам. Потым працаваў электрыкам на будаўніцтве Днепрагэса. Там уступіў у камсамол. Пасля года службы ў арміі, як лепшага

салдата, яго накіравалі ў Харкаўскае ваеннае вучылішча. Перад самай вайной быў прызначаны начальнікам заставы на заходняй граніцы пад Гродна...»

Многа новага даведаліся вучні ад сваіх ровеснікаў са школы, у якой вучыўся Віктар Усаў, з пісьмаў маладых рабочых Нікапальскага трубнага завода, дзе ён працаваў. Разам з пісьмамі яны прывялі яго фатаграфіі, прысвечаныя яму газетныя выразкі, іншыя матэрыялы. Гэты расказ дапоўнілі дакументы з Цэнтральнага музея пагранічных войскаў СССР, Днепрапятроўскага гісторыка-археалагічнага музея. У збіранні экспанатаў вучням дапамагалі воіны пагранічнай заставы, якая носіць імя героя, ровеснікі з іншых школ вобласці.

Беражліва, па крупінах збі-

раюць школьнікі ўсё, што звязана з імем В. Усава. Так, разам з мноствам пісьмаў, фатаграфій, газетных артыкулаў з'явіліся страляныя гільзы, асколкі снарадаў, асабістыя рэчы салдат-пагранічнікаў.

Пасля доўгіх пошукаў удалося знайсці і некаторых таварышаў па службе В. Усава. Аднаго з іх — жыхара горада Оршы І. Баранава — дзеці запрасілі ў школу, а яго расказ аб перадваенных буднях заставы, аб яе камандзіры запісалі на магнітафонную стужку.

У прасторным пакоі музея некалькі раздзелаў. Пра многае расказваюць яны. Пра кароткае, але яскравае, як факел, жыццё героя і яго баявых сартнікаў, пра тых, хто ў гэтыя дні памнажае слаўныя баявыя традыцыі усаўцаў.

Б. ЯКАЎЛЕЎ.

ПАМ'ЯЦЬ

У заслужанага калгасніка-пенсіянера Пятра Русака, разам з баявымі і працоўнымі ўзнагародамі, захоўваецца пажоўклая ад часу, склееная на згібах позва. На вялікія святы, прышпільваючы ордэны і медалі, Пятро Русак заўсёды патрымае ў руках і гату, цудам уцалелую, рэліквію. Перад вачыма паўстане гарачае лета сорак першага года: людныя двары ваенкаматаў, ахмялелай удавой галосіць трохрадка, песні і смутак, пыльныя дарогі...

У сорак першым былі суцэльныя праводзіны. Праводзілі і ў 42-м, 43-м, у 44-м... Праводзілі сем'і, вёскі, гарады, праводзіла ўся краіна. На фронт. На свяшчэнную вайну з лютым ворагам. А сустракалі...

Вяртанне было ў сорак п'ятым. Не для ўсіх, вядома. Далёка не для ўсіх. Ветэраны добра помняць тую вясну. Радасць Перамогі, песні, кветкі, шчасце сустрач і горкія слёзы страт... Гэта была вельмі важная, вельмі памятная вясна для франтавікоў, для краіны, для ўсяго свету.

У цянiстым парку, што непадалёку ад чыгуначнай станцыі, — абеліск-помнік. Такіх абеліскаў па вёсках Беларусі — тысячы. Простых, сціплых і вельмі дарагіх для нас. Кожная вёска мае сваіх герояў вайны. Жывых і загінуўшых. Гэтыя абеліскі-помнікі пастаўлены тым, хто не вярнуўся да роднага дому, да сяўні і плуга. Сюды, у невялікую вёску Зарудзічы Смаргонскага раёна, не вярнулася дзесяць воінаў: М. Герман, У. Дудко, М. Жукоўскі, І. Казакевіч, П. Казакевіч, Кодзі: Міхаіл, Уладзімір, Іван, Б. Лапыцька, М. Салагуб. Хто раскажа пра іх баявыя шляхі, пра тое, як біліся, як загінулі, якая зямля прысыпала ім вочы? У пахавальных лістках, якія захоўваюцца ў родных і блізкіх, сказана: загінуў пад Ленінградам, пры вызваленні Варшавы, пад Будапештам, на Одэры... І ўсё. Скупа. Адно можна дадаць: загінулі яны як героі, да канца выканаўшы свой вайсковы абавязак.

Ну, а тыя, каму лёсам наканавана жыць, вярнуліся ў вёску. Каб будаваць, сеяць, каб прадаўжаць род чалавечы. І каб помніць. Помніць, якой цаной заваявана шчасце, і не даць забыцца пра гэта маладым, дзецям дзяцей. Без гэтага нельга. Чалавек, які забываецца пра перажытую бяду, асуджаны зноў яе перажыць.

...Ад помніка-абеліска я накіроўваюся ў Залескую сярэдняю школу. Там мне паказваюць краязнаўчы музей. Доўга стаю каля стэнды, прысвечанага франтавікам. На сцяне золатам гараць літары: «Вечная памяць паўшым героям, вечная слава тым, хто жыў!» Ніжэй — фотаздымкі. Паўшых і жывых. Сярод ветэранаў многа зарудзіцкіх.

Іван Лапыцька,
Лісы: Аляксей, Уладзімір, Міхаіл, Павел...
Міхаіл Мейсак,
Южыкі: Іван, Пётр...
Русакі: Аляксандр, Мікалай, Пётр...
Савоські: Аляксандр, Антон...
Усікі: Уладзімір, Сямён...

Іх абмінула смерць. Ім суджана быць жывымі сведкамі перажытага.

Тут, у школе, я даведаўся, што жыве яшчэ маці трох загінуўшых воінаў-братоў, дзевяностагадовая Зося Дамінікаўна Кодзь. Грэх будзе, калі я не ўбачу яе, не пагавару.

У праважатыя мне даюць яе праўнучку, русавалосую, сінявокую Наташку. Сёлета Наташа закончыла чатыры класы. Мы ідзем праз былы маёнтак славутага кампазітара Міхала Агінскага. Пахне свежым сенам. Над размахыстымі старадрэвінамі крычаць галкі. Нясцерпна пячэ сонца. Але з захаду рупліва

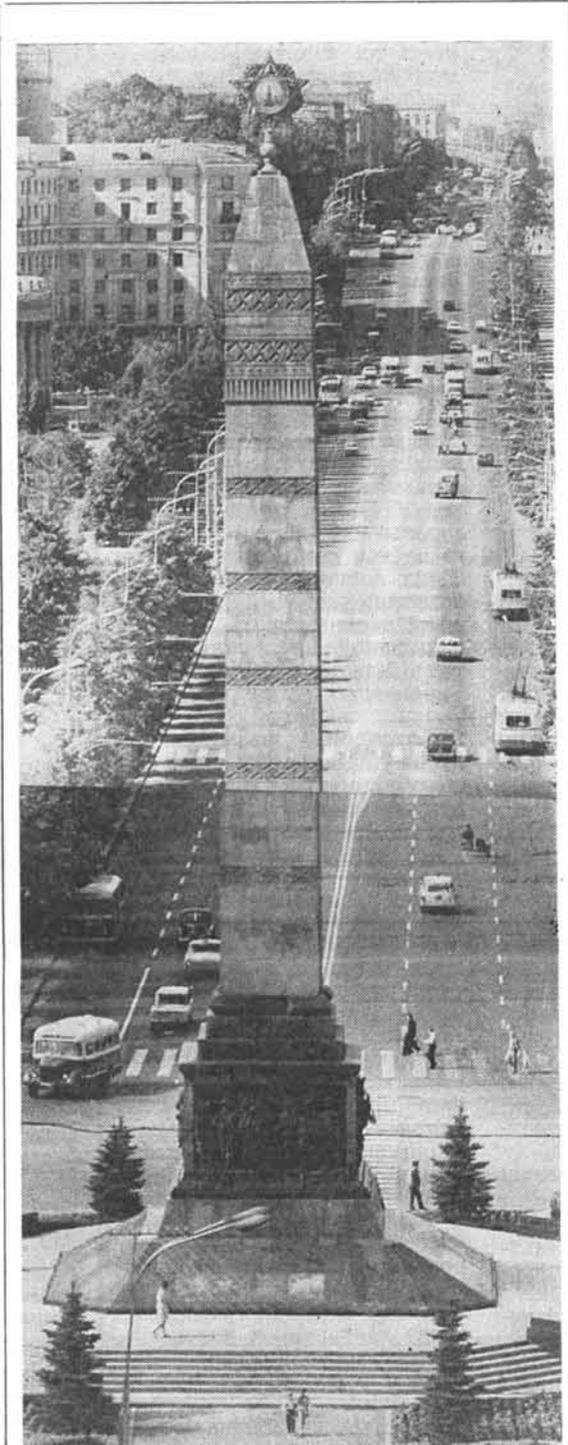
сунецца невялікая цёмная хмарка. Мне хочацца, каб яна хутчэй зацягнула сонца. Тады на нейкі час стане прыхалодна.

Мы размаўляем з Наташай пра яе школьныя справы, а потым я пытаюся:

— Наташка, што ты ведаеш пра вайну?

Нечаканае пытанне ані трохі не збянтэжыла дзяўчынку. Яна адкінула з ілба пасмачку валасоў, зірнула на мяне яснымі, як веснавое неба, вачыма і спакойна адказала:

— Пра вайну я некалькі кніжак прачытала, прагледзела шмат фільмаў. І ветэраны нам многа чаго раскажвалі. Яны да нас часта прыходзяць. А яшчэ я ведаю, што на вайне загінулі тры мае дзядулі. Аднаго з іх звалі Міша. Ён пад Ленінградам загінуў.

Мінск. Абеліск на плошчы Перамогі.

Іван — пад Будапештам, а Валодзя загінуў у Чэчаславакіі, за два дні да Перамогі.

— Акуль ты гэта ведаеш?

— І прабабка і татка з мамкай раскажвалі. Прабабка мне пісьмы іхнія і пахавальныя лісткі паказвала.

— Ты чытала тыя пісьмы?

— Ага, чытала. Іх нямнога. Усяго два. Дзядуля Міша пісаў, што як толькі кончыцца вайна і яны вярнуцца дадому, то найперш пабудуюць новую хату, бо ў прабабкі Зосі была вельмі старая хата. А дзядуля Валодзя пісаў, што ён адпомсціў фашыстам і за Мішу, і за Івана, і за Алёшу.

— А хто такі Алёша?

— Гэта таксама мой дзядуля, прабабкі Зосі сын. Яго ў Нямеччыну на работу вывезлі.

Мне і цікава і балюча слухаць гэтую маленькую расказчыцу. Успамінаю, як мая дачка, равесніца гэтай Наташкі, калі яшчэ не хадзіла ў школу, часта пыталася: «Тата, што такое вайна? Раскажы пра вайну». Я не помню вайны. Я нарадзіўся перад самым вызваленнем роднай Беларусі. Але я памятаю пасляваенны голад, плач удоў і сірот, пакуты калек. Я прачытаў пра вайну дзесяці кніг і прагледзеў мноства фільмаў, запісаў не адзін расказ ветэранаў.

Мне было што раскажаць. І я раскажваў. Так траба. Ні мы, ні нашы дзеці, ні дзеці дзяцей — ніхто не павінен забываць пра тую трагедыю!

...Хмурынка, што плыва з захаду, засланіла сонца. Стала лягчэй дыхаць. Мацней запахла духмяным сенам. І раптам па лісцях дрэў, па някошанай траве зашапацеў такі рэдкі сёлета дождж. Мы сталі пад маладую ліпу. Наташа выцягнула далоні — лавіла буйныя халодныя кроплі. Мне прыгадаліся словы з песні:

**Это не дождик,
А слёзы, родная Россия,
Льёт по тебе,
Павий в борбье,
Русский солдат...**

Рэдкі госць аказаўся скупым. Зрабіў толькі расу і хутчэй пабег на тоненькіх ножках у засмужаную далечынь. Мы пайшлі далей.

Зося Дамінікаўна Кодзь сустрэла мяне ў ложку. — Во, мой ты ўнучак, ужо другі гадоў лежма ляжку. Яшчэ і пры памяці, і сэрца стукчае, а ногі не трымаюць. Бадай на іх бадай... Дагледзець то ёсць каму, але ж бакі баляць.

Зося Дамінікаўна талкова раскажвае пра сваё доўгае няласкавае жыццё, пра сваіх пяцёрых сыноў, якіх забрала вайна. Трое загінулі на фронце, адзін памёр у тыле, надарваўшыся на цяжкай рабоце, а пятага, Алёшу, пра якога ўжо ўпамінала Наташа, вывезлі ў фашыскае рабства. Пасля вайны ён трапіў у Францыю, працаваў там у шахтах, а потым пераехаў у Злучаныя Штаты Амерыкі і жыве зараз непадалёку ад Нью-Йорка.

Два разы Алёша прыезджаў на Радзіму. Да слёз радаваўся тым пераменам, якія адбыліся ў нас за пасляваенны гады.

Зося Дамінікаўна ўздыхае.

— Каб не гэта праклятая вайна, якая б я была шчаслівай! Колькі ўнучкаў і праўнучкаў было б тады ў мяне...

Час добра ведае і строга робіць сваю справу. Сі-візна пасерабрыла ветэранам скрсні, маршчынкамі адбіліся на тварох нягоды, адсвяткавалі «сярэбрыныя» вяселлі жаніхі і нявесты пасляваенных гадоў. І толькі адно засталася нязменным: памяць — жывая сувязь паміж учарашнім і сённяшнім.

Памяць, ты дапамагаш ветэранам вяртацца ў вясну 45-га, каб хоць на адну хвіліну зноў адчуць імя сябе маладымі, каб яшчэ раз перажыць вялікую радасць канца вайны. Памяць, ты дапамагла нам сабрацца ўсім разам, каб адзначыць 35-ю гадавіну вызвалення роднай Беларусі. У гэта вялікае свята за нашым прыгожым мірным сталом, мы яшчэ раз успомнім тых, хто загінуў на палях вайны. Бо кажуць, што чалавек, калі яго нават і няма на свеце, жыве да таго часу, пакуль жывуць тыя, хто яго ўспамінае.

Артур ЦЯЖКІ.

ГАВОРАЦЬ ЗАГІНУЎШЫЯ ГЕРОІ

Кніга, аб якой я вяду гутарку, па-мойму, самае моцнае з таго, што да гэтага часу даводзілася чытаць, бачыць у кіно або на тэлеэкране аб другой сусветнай вайне, якая была для нас, савецкіх людзей, Вялікай Айчыннай вайной. Гэта кніга напісана самім жыццём. Яна называецца «Гавораць загінуўшыя героі».

Так, у ёй гавораць савецкія людзі, — мужчыны, жанчыны, падлеткі, старыя, якіх ужо няма сярод нас, хто аддаў за Радзіму, за перамогу над фашызмам самае дарагое, што ёсць у чалавека, — сваё жыццё. У ёй — перадсмяротныя пісьмы салдат, напісаныя перад рашаючым боем, партызан, якія змагаліся за ліній фронт, вязняў фашысцкіх канцлагераў. У ёй — апошнія словы прыгавораных да смерці, але не ско-

раных байцоў, пакінутыя перад пакараннем смерцю на выпадковых кавалках паперы, надпісы ў камерах або на сценах дотаў, у якіх да апошняга дыхання змагаліся акружаныя ворагам савецкія воіны.

Рознымі шляхамі прыйшло усё гэта з дзён вайны. Маці, жонкі, сёстры захавалі салдацкія пісьмы. Юныя піянеры, якія вывучаюць месцы воінскай славы, знаходзілі перадсмяротныя запіскі, закладзеныя ў пазелянелыя ад часу гільзы...

«Нас было пяцёра: Сядоў, Грутаў І., Багалюб, Міхайлаў, Селіванаў В. Мы прынялі першы бой 22.VI.1941. 3.15 мін. Загінем, але не адступім!» (Надпіс на сцяне Брэсцкай крэпасці).

Смяротна паранены дваццацігадовы малодшы лейтэ-

нант Іван Ландышаў напісаў на сваім акрываўленым камсамольскім білеце: «Не маючы страху, не адчуваючы стомленасці ў руках, я буду біць ворага і да апошняй кроплі крыві буду адданы Радзіме сваёй!»

Пісьмо Аляксандра Русанава, які чакаў пакарання смерцю, было знойдзена на тэрыторыі былога канцлагера Саксенгаўзен. «...Бывай, Радзіма і суайчыннікі. Твой сын А. Русанаў. Радзіме не здрадзіў, сакрэтаў не выдаў. Няхай жыве Радзіма!»

У кнізе шмат такіх дакументаў. Галасы загінуўшых як бы зліваюцца ў адзін магутны хор, і хор гэты выконвае не рэквіем, а вяртаецца да жывых: беражыце мір!

Аўтары гэтых непаўторных дакументаў любілі жыццё і хацелі жыць. Яны любілі сваю справу, сваіх блізкіх — маці, жонкаў, дзяцей, любілі той куток савецкай зямлі, дзе нарадзіліся, выраслі, вучыліся, працавалі. Іменна любоў да жывых і нянавісць да фашызму, які нясе прыгнечанне чалавецтву, давалі ім непераможную маральную стой-

касць. І ў кароткіх радках, напісаных ужо на парозе небыцця, няма аніякіх нотак адчаю.

«Іду на смерць дзеля вас... Калі дзеці вырастуць, растлумач гэта ім. Любі і беражы іх. Цалуй іх за мяне, мая мілая, мілая матачка. Цалую цябе. Бывай, бывай навік!» — пісаў жонцы перад расстрэлам падполшчык з Запарожжа Леанід Вейнер.

Той, хто не ведае савецкага характару, можа толькі здзіўляцца, як юнакі і дзяўчаты, якія атрымалі пасмяротнае слова ў гэтай кнізе, з неадсягальнай мудрасцю звярталіся да сваіх бацькоў, сяброў. Суцяшаючы іх у горы, яны нібы гаварылі: чалавек, вядома, смяротны, але як гэта важна, каб ён прыняў смерць дастойна, сумленна, аддаўшы спавядлівай справе самае вялікае, што меў.

Сакрэт перамогі Савецкага Саюзу над самым моцным і самым каварным ворагам — германскім фашызмам не толькі ў майстэрстве савецкіх палітыкаў і палкаводцаў, не толькі ў перавагах савецкай зброі, але перш за ўсё ў най-

вышэйшым баявым духу салдат і ўсяго народа, у яго ідэйнай адухоўленасці, у яго перакананасці ў сваёй правасце. Запаветы загінуўшых герояў гавораць аб тым, наколькі моцны быў гэты дух і ў месцы няўдач, і ў пару ваенных поспехаў.

Калі я раздумваў над гэтай кнігай, а прачытаўшы яе, хочацца іменна разважаць зноў і зноў, вяртаючыся да не тэкстаў, мяне ўвёс час непакідала адна думка. Здаецца, у бясконцай касмічнай прасторы гасне тая або іншая зорка. Але калі зорка гэта была яркай, то і пасля таго, як яна пагасне, святло яе будзе яшчэ доўга, доўга на працягу жыцця цэлых пакаленняў ззяць людзям. Вось такім святлом пагаслых зорак і ўяўляюцца мне чалавечыя дакументы гэтай кнігі.

Барыс ПАЛЯВОЙ,
пісьменнік.

ФРАНТАВОЕ

ДЗЯЦІНСТВА

Жыве ў горадзе Гомелі 48-гадовы Георгій Арцёменкаў. Працуе брыгадзірам на заводзе гандлёвага абсталявання, выхоўвае дваіх дзяцей. Мабыць, не знайсці ў свеце чалавека, у каго б так цяжка, складана і разам з тым гераічна пачыналася жыццё. 2600 кіламетраў прайшоў і прапоўз ён па дарогах вайны — іншы раз, каб не зваліцца ад стомы, трымаўся за крысо шыняля старэйшага таварыша. Вызваліў Старую Русу і родную Віцебшчыну, разам з усімі спяшаўся на дапамогу паўстаўшай Варшавы. Потым яго фатаграфія абышла ўсё свет, яе публікавалі на сваіх старонках буйнейшыя часопісы і газеты Лондана, Нью-Йорка, Парыжа...

Прыяду ўрываю з кнігі «Яны штурмавалі рэйхстаг», якую напісаў былы камандзір палка Герой Савецкага Саюза Фёдар Зінчанка (гэты полк браў Берлін, яго падраздзяленні першымі ўварваліся ў рэйхстаг):

«Камандзір разведкі палка капітан Кандрашоў выстраіў перада мною разведчыкаў: Кухціна, Пальчыкава, Ягорава, Алейніка, Парчэўскага, Кантарыя... усяго дзевяць чалавек, дзiesiąтым быў чатырнаццацігадовы Гоша Арцёменкаў — наш агульны любімец, сын палка. Я ўручыў Сцягу Перамогі Міхаілу Ягору і Мелітону Кантарыя, які яны павінны былі ўмацаваць на купале рэйхстага. Астатнім разведчыкам загадаў суправаджаць сцяганосцаў.

— Таварыш палкоўнік, дазвольце і мне ісці з імі ў рэйхстаг! — звярнуўся да мяне Гоша і зусім не па-ваеннаму дадаў: — Ну калі ласка, дазвольце.

У чаканні майго рашэння застылі ў страі разведчыкі, а я гляджу на Гошу і думаю, колькі ж пакут перанёс гэты хлопчак за доўгі шлях вайны, колькі жахаў бачылі яго чыстыя вочы. З аднаго боку, гэта падзея яму, яго дзецям і ўнукам на ўсё жыццё, а з другога... Дазвольце? А калі яго заб'юць у рэйхстагу ў апошнія гадзіны вайны? Ці зможаць ты, таварыш палкоўнік, калі-небудзь дараваць сабе гэта? Мне хацелася ўзяць хлопчыка на рукі і моцна, па-бацькоўску прыціснуць да грудзей. Я паглядзеў на разведчыкаў, яны стаялі моўчкі, але іх вочы прасілі: дазвольце, дазвольце... І я не ўстаяў.

— Таварыш капітан, — строга наказаў я капітану Кандрашову. — Пад вашу асабістую адказнасць, чуюце? Пад вашу асабі-

стую адказнасць! Вазьміце з сабой на штурм рэйхстага радавога Арцёменкава і беражыце яго, як зрэнку вока!»

Нядаўна я сустрэўся з Георгіем Аляксеевічам і папрасіў яго расказаць, што было далей.

— Некалькі разоў кідаліся палкі нашай дывізіі на штурм рэйхстага, але беспаспяхова. Адборныя малойчыкі Гітлера ярасна абаранялі апошняе логава фашызму. Да таго ж, побач з рэйхстагам знаходзілася станцыя метро, якую гітлераўцы затапілі вадой, стаялі забетанаваныя танкі, пушкі, мінамёты, мноства кулямётаў, за кожнымі дзвярыма, ля вокнаў прыталіся фаўснікі. Без добрай артпадрыхтоўкі такую абарону ў лоб не возьмеш. А шостаў гадзіне вечара трыццатага красавіка нашы артылерысты, танкісты, мінамётчыкі з блізка адлегласці пачалі біць па рэйхстагу. Ад залпаў «кацюш» гарэла зямля, плавіўся метал і цэгла, рэйхстаг зацягнула дымам. Пасля артпадрыхтоўкі нашы кінуліся на апошні штурм, іх націск ужо не змагла б стрымаць ніякая сіла.

Першымі ў рэйхстаг уварваліся байцы батальёна капітана Неустроева. Завязалася рукапашная. Наша група сцяганосцаў ішла следам за людзьмі Неустроева, дапамагаючы ім выбіваць ворага з кожнага кутка, пакоя. Кожны метр каштаваў крыві таварышаў, якія гінулі, не дажыўшы да Перамогі лічаныя гадзіны. У рэйхстагу стаяў дым, ад гары не было чым дыхаць, на нас гарэлі гімнасцёркі, нас мучыла смага. Мы з разведчыкам Кухціным не раз бегалі да канала за вадой. Вызваліючы паверх за паверхам, мы ўпарта прасоўваліся ўсё вышэй і познім вечарам умацавалі Сцяг Перамогі на карнізе, а потым знайшлі ўваход на купал, і раніцай сцяг развяваўся над рэйхстагам.

Калі сціхлі баі, нам стала не па сабе адцішыні. Для агляду рэйхстага прыбыў маршал Жукаў. Убачыўшы мяне ў абгарэлай гімнасцёрцы, чорнага ад копаці, ён здзіўлена спытаў, як я апынуўся ў рэйхстагу. Я далажыў па ўсёй форме. Маршал моўчкі паціснуў мне руку, паківаў галавой і пайшоў. Дэмабілізаваўся я з Савецкай Арміі ў няпоўныя чатырнаццаць гадоў, — закончыў свой расказ Георгій Аляксеевіч.

Акрамя салдацкіх узнагарод, Арцёменкаў мае дзве падзякі Вярхоўнага Галоўнакамандуючага І. Сталіна, граматы Г. Жукава, у якой маршал асабіста дзякуе сыну палка за баявыя дзеянні ў перыяд вайны.

І праз 35 гадоў Георгій Аляксеевіч такі ж энергічны, як і на фронце. Ён часта бывае ў школах, сярод піянераў, выступае перад тымі, хто ідзе на службу ў Савецкую Армію. Аб ім зняты дакументальны фільм, напісаны аповесці, але ён застаўся простым і сціплым.

А. СОПАТ.

САЛДАТЫ І ПАРТЫЗАНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.)

пунктаў Беларусі. 25—26 чэрвеня быў вызвалены Віцебск, 27 чэрвеня — Орша, 28 чэрвеня савецкія войскі авалодалі горадам Магілёвам — важным вузлом абароны праціўніка на мінскім напрамку. Гітлераўскія войскі пачалі адступаць за раку Бярэзіну, да Мінска. Гэты шлях уцекаў з нашай зямлі здаўна вядомы іншаземным захопнікам. У 1812 годзе ля пераправы праз Бярэзіну бясслаўна загінулі рэшткі напалеонаўскай арміі. У 1944 годзе гэтакі ж лёс напатаку фашыстаў. 28 і 29 чэрвеня быў вызвалены Бабруйск, 1 ліпеня — Барысаў.

На досвітку 3 ліпеня 2-гі гвардзейскі танкавы корпус пад камандаваннем генерала А. Бурдзейнага ўварваўся ў Мінск з усходу, а паўднёва-ўсходнюю ўскраіну горада заняў 1-ы гвардзейскі танкавы корпус генерала М. Панова. Першым уварваўся ў Мінск танк Д. Фролікава. Ён бясстрашна падаўляў на сваім шляху агнявыя кропкі праціўніка, знішчыў самаходную гармату «фердынанд», дзве зенітныя гарматы, процітанкавую пушку, знішчыў каля 50 гітлераўцаў і захапіў дзве артбатарэі. За мужнасць і адвагу малодшаму лейтэнанту Д. Фролікава было прысвоена званне Героя Савецкага Саюза. У яго гонар названа адна з вуліц Мінска, а легендарная «трыццацьчацвёрка» ўвечавычала памяць аб гераічным подзвігу воінаў 4-й гвардзейскай Мінскай Чырванасцяжнай, ордэна Суворова танкавай брыгады, што 3 ліпеня вызваліла Мінск у ліку перадавых войск, — танк назаўсёды замёр на гранітным п'едэстале каля Акруговага Дома афіцэраў. Дзень вызвалення сталіцы Беларусі адзначаецца і як дзень вызвалення рэспублікі.

З годнасцю і гонарам сустрэў воінаў і партызан спапалены, але не скораны горад. Паўтары тысячы баявых аперацый ва ўмовах жорсткага акупацыйнага рэжыму — такі вынік трох год барацьбы мінскіх падпольшчыкаў. Пад кіраўніцтвам падпольнага гаркома партыі ў горадзе дзейнічала шырока разгалінаваная сетка канспіратыўных груп і арганізацый. Нябачнымі ніцямі горад быў звязаны з партызанскімі атрадамі і брыгадамі Беларусі, з падпольшчыкамі гарадоў і вёсак. Вораг не ведаў спакою ні ўдзень, ні ўночы. Бясстрашныя патрыёты, нягледзячы на масавыя пакаранні смерцю і зверствы фашыстаў, вялі жорсткую, бескампрамісную барацьбу да самага апошняга дня акупацыі.

Авалоданне Мінскам дазволіла савецкім войскам замкнуць кольца акружэння стотысячнай варожай групіроўкі. Да 8 ліпеня разгром гітлераўскіх войск у «Мінскім катле» завяршыўся. Праціўнік страціў забітымі 72,5 тысячы салдат і афіцэраў, каля 58 тысяч было ўзята ў палон. Наступальныя парыў савецкіх

войскаў нарастаў, вызваленне Беларусі завяршылася. У ходзе заключных баёў партызаны ачысцілі і ўтрымлівалі да прыходу савецкіх войск Відзы, Любчу, Капыль, Карэлічы, Старобін, Свір, Астравец, Ілью, Клецк, Узду і шэраг іншых буйных населеных пунктаў. За 12 дзён група арміі «Цэнтр» пацярпела катастрафічнае паражэнне. Савецкія войскі выйшлі да заходняй граніцы СССР. 28 ліпеня быў вызвалены апошні абласны цэнтр Беларусі — горад Брэст.

Рэспубліка стала свабоднай, але вайна працягвалася. Дзiesiąты тысяч партызан уліваліся ў рады Чырвонай Арміі, каб граміць ворага да поўнай перамогі.

Беларускі народ разам з усімі брацкімі народамі сацыялістычнай Радзімы з гонарам выканаў свой патрыятычны і інтэрнацыянальны абавязак. За доблесць і гераізм, праяўленыя ў барацьбе з ворагам, амаль паўмільёна салдат і афіцэраў, ураджэнцаў Беларусі, партызан і падпольшчыкаў узнагароджаны ордэнамі і медаламі, больш як пяцьсот з іх удастоены звання Героя Савецкага Саюза. Ордэнам Чырвонага Сцяга ўзнагароджаны камсамол Беларусі, ордэнам Леніна — Мінск і ўсе вобласці рэспублікі. Сталіцы БССР — гораду Мінску за выдатныя заслугі перад Радзімай, мужнасць і гераізм, вялікую ролю ў разгортванні партызанскага руху прысвоена ганаровае званне «горад-герой».

Беларускі народ у знак вечнай падзякі Савецкім Узброеным Сілам, якія выгналі фашысцкія орды з яго зямлі, узвёў на 21-м кіламетры шашы Мінск—Масква велічны Курган Славы. Чатыры штыкі, што вячаюць яго, сімвалізуюць баявую садружнасць воінаў чатырох франтоў, якія ўдзельнічалі ў Беларускай наступальнай аперацыі.

Вяртаючыся ў думках да тых памятных дзён 1944 года, мы робім свой зямны паклон усім тым, хто крывёю і жыццём, бяспрыкладнымі подзвігамі на полі бою і ля станка каваў перамогу над ворагам. Мы выказваем найвышэйшую падзяку Камуністычнай партыі, якая ўзяла ўсё савецкі народ на свяшчэнную ваіну за вызваленне сацыялістычнай айчыны, усяліла ў сэрцы людзей нязгасную веру ў перамогу над ворагам, мабілізавала ўсе матэрыяльныя і духоўныя рэсурсы краіны і ўпэўнена павяла савецкі народ ад перамогі да перамогі. У нашых сэрцах жыве вечная ўдзячнасць вялікаму рускаму народу і ўсім брацкім народам Савецкага Саюза, мужным воінам Савецкай Арміі, партызанам і падпольшчыкам, усламу нашаму народу — галоўнаму герою вайны. Ён здзейсніў подзвіг, веліч якога не згасне ў вяках.

Аліна СЯМЁНАВА, кандыдат гістарычных навук.

Надоўга застануцца ў памяці мінчан хвалюючыя сустрэчы з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны. Фінальнай часткай урачыстасцей, прысвечаных 35-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, былі святочныя вечары, тэатралізаваныя прадстаўленні, народныя гуляні, што прайшлі 3 ліпеня.

У парк культуры і адпачынку імя 50-годдзя Вялікага Кастрычніка эскорт матэрыялістаў даставіў факел, запалены ад Вечнага агню ля абеліска ахвярам фашызму ў вёсцы Трасцянец. Ганаровым гасцям піянеры ўручылі кветкі. Вечар у парку імя Горкага адкрыўся ўрачыстым маршам ветэранаў.

Хвалюючай сустрэчай моладзі з ветэранамі вайны, партызанамі і падпольшчыкамі завяршылася афіцыйная частка. А затым сваё мастацтва паказалі майстры эстрады, а таксама калектывы мастацкай самадзейнасці. Святаванні, прайшоўшыя ў парках, іншых месцах адпачынку, прадэманстравалі гарачае імкненне мінчан святарах і памнажаць слаўныя баявыя і працоўныя традыцыі старэйшага пакалення, нашай партыі і савецкага народа.

Здымкі фотакарэспандэнта М. ХАДАСЕВІЧА зроблены ў мінскіх парках 3 ліпеня 1979 года.

ГОСЦІ МІНСКА

Дэлегацыя Ніжнеаўстрыйскага зямельнага аддзялення Аўстра-савецкага таварыства на чале з сакратаром таварыства Карлам Мёрвальдам наведвала Мінск. Мэтай паездкі аўстрыйскіх сяброў у Беларусь было абмеркаванне праграмы развіцця культурных сувязей на 1980—

1981 гады. Члены дэлегацыі сустрэліся з кіраўніцтвам і актывістамі Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, пабывалі на гадзіннікавым заводзе, азнаёміліся з клінічнай бальніцай № 3, славытым мясцінам беларускай сталіцы.

НА КАНФЕРЭНЦЫЮ У ЖЭНЕВУ

Міжнародная канферэнцыя на асвеце адкрылася ў Жэневе. У рабоце канферэнцыі прымае ўдзел дэ-

легацыя Беларусі на чале з намеснікам міністра асветы БССР Р. Сяровым.

АБРАЗЖІ

ЦЁТКА З КАМАРНІКАЎ

Гэту вёсачку знойдзеш хіба толькі, як проста называюць, на камандзёрскай карце, бо вёсачка маленькая, не была яна ні воласцю, ні гмінаю, ні якім іншым кіраўнічым ці гаспадарчым цэнтрам. Яна, вёска Камарнікі, даўно ўзнікла і даўно стаіць тут, прытуліўшыся да невялікага Сычаўскага лесу; на поўнач ад Камарнікаў — доўгая аёска Сычавічы, паўз якую бяжыць, як і стагоддзі, толькі апошнім часам абмялела, крынічная Рыбчанка, на поўдзень ад Камарнікаў невялікая Гранічы, а далей — гулкая дарога з Мінска на Маладзечна, на Вільню.

— У вас тут і лес пад бокам, грыбы і ягады пад носам, поле добрае, да дарогі як каменем дакінуць, а чаму такая маленькая ваша вёсачка? — пытаецца ў жанчыны адзін з гэтых незнаёмых, што прыйшлі ўчатырох, пра сябе нічога не кажучы, чагосьці чакаюць. Завуць жанчыну — пачулі гэтыя гасці або не гасці — цётка Гэля.

— Зямлі ў нас было няшмат. Ды і муся, бог рослі не даў, то і не выраслі нашыя Камарнікі.

Сядзім, пазіраем час ад часу на гадзіннік: халодны і з дажджом веснавы дзень, чакаем вечара, каб перайсці шашу, а тады і чыгунку, трэба ісці аж за Дуброву, за Яршэвічы. Удзень туды не пойдзеш.

Марудна, але ідзе час. Цётка Гэля непрыкметна пазірае на нас, нават не спрабуе расказаць, а калі, з няпэўнасцю, нешта скажа, калі спытаемся, дадаючы сваё «а бог яго ведае», «муся», «пэўня»... А калі мы падняліся і сказалі, што будзем паціху збірацца, цётка Гэля акінула вокам усіх нас і здзівілася:

— Нешта ж не кажаце ні з'есці чаго, ні пагрэцца на дарогу, нічога не просіце і не бераце. Нібыта вайны няма і людзі не тыя.

Мы ведалі, што ад Камарнікаў рукою падаць да гарнізонаў з немцамі, уласаўцамі, паліцаямі — Радашкавічы, Гранічы, Красоўшчына; ведалі, што Камарнікі на шляху з партызанскай зоны да вялікай дарогі і дарогі; што Камарнікі на шляху з гарнізонаў туды, дзе партызанскія сцэжкі і дарожкі, партызанскія лагеры, лясны.

— Кожны з сабою нясе сёе-тое на суткі — павязэраць, паснедаць, паабедаць, а там... — кратка адказваю гаспадыні.

— То, муся, жонкі загарнулі чаго на дарогу?

Партызаны прамаўчалі: усе гэтыя чатыры хлопцы адзінокія, іх сем'і і ўсе іх землякві-вясцоўцы былі пастраляны эсэсаўцамі, а вёска спалена.

Цётка Гэля адчула і ўбачыла, што сказала не так.

Пачынала сутонець. Хлопцы пераабудзіліся, як пераабудзіцца перад паходам: або памяншаць, узяць новыя аначы, або паабгортваць ногі тымі канцамі аначы, якія былі зверху, не на ступаках, а ў халваках.

Партызаны-разведчыкі былі гатовы пайсці з Камарнікаў. Жанчыне хацелася сказаць нешта гэтым чатыром, ды вайна навучыла звышасцярожнасці і насцярожанасці. Але калі падняліся, каб ісці, цётка Гэля не стрымалася:

— То хоць па шклянцы малака на дарогу налью, з праснаком з'елі б. Лепшага чаго няма.

Адзін з чатырох дзякуе жанчыне і кажа:

— Калі вы не спатрэбілі за зіму, часнаку б нам. Дзёсны ў хлопцаў, зубы... Хоць бы трыпяць галовак. Было б добра прынесці.

— Часнаку? Няма, чалавеча, і адной, далібог, галоўкі. Што з'елася, а што...

Праз тыдзень тыя самыя чэвэра, толькі стомленыя і,

здаецца, пастарэлыя, рана ранкам зайшлі ў той самы двор, у тую самую хату. Іх сустрэла цётка Гэля. Адзін з чатырох, стараючыся казаць жартам, хоць жарт не выходзіў, спытаўся:

— А тое, па шклянцы, малако і той, хоць адзін на чатырох, праснак яшчэ «живыя»?

Гаспадар адразу пайшоў на вуліцу, кінуўшы:

— Буду на дварэ, каб, баронь божа, не наляцелі... Прышлю ў хату і вашага чацвёртага.

У гэтай не малой, але амаль пустой хаце, дзе быццам не было ні людскай гаспадыні, ні яе гаспадарлівага чалавека, знайшлося што перакусіць.

Гаспадыня палажыла на стол халодныя праснакі, учарашнія, наліла ў міску кіслага малака, падала лыжкі і паставіла шклянкі і кубкі салодкага. Як толькі хлопцы ўзяліся за лыжкі, жанчына выйшла ў сенцы, прынесла торбу і расказала...

— Я паміраць буду — успомню. Каго мы толькі не бачылі тут за вайну... Чаго толькі не чулі, чаго не знеслі нашы вушы і вочы... Быў пры сцяне ў нас, вось тут, пабаче, ласіны рог; прыскочылі белым днём на машыне, здэралі са сцяны той рог і давай рогам падымаць, ускалупваць масніцы, самагонкі пад падлогаю шукаюць, адну маснічыну паднялі, а другую не, рог зламаўся. Той гад, каб яму ў галаве джвогала, нейкі ўласавец, кінуў рог і, бачыце, на шафе знак застаўся, прыкладам джвогнуў.

А нека ўваліліся, талеркі пазабіралі, рамкі са сцяны (карткі павыкідалі на падлогу) з сабою панеслі... Тады, бачылі, па маладзчанскіх, у Маладзечне, на базары прадавалі. Бобікі іх завуць. А вы мне, божа каханы, пра часнок... на лекі... Дапамажы вам, казала, божа літасцівы, мой божа каханы.

Кажа і без слёз плача жанчына.

— Пайшлі вы, а ў мяне душа балела і баліць душа. Ці яшчэ во. Наляцяць, не ведаеш, хто яны і чаго яны: з адзення ж не ўскага пазнаеш; а адзін раз наляцелі ў вёску чалавек з дваццаць, выдавалі сябе за партызанаў, аж мы аднаго добра пазналі — паліцай, не ў шынялі, але ў кажущу, знедалёку ён адсюль, яго і бацьку аблупленых пазнала б... Шукуюць гарэлкі. Над галавой стралялі. Так абабралі, так абскубілі за вайну, што, здаецца, й скуры на чалавеку не хапае. А вы, божачка ты мой!.. Часнок трэба, хворыя дзёсны, зубы ківаюцца... У хаце і аднаго зубочка няма, ні на плод, ні на насеннейка. Абышла я сваякоў, сясцёр сваіх. Часнаку ў нас ніколі багата не садзілі. Пасадзім на градзе зубчыкаў дваццаць, каб было на каўбаску, на студзень зварыць... Дык схадзіла ў Валодзькі, у Дуброву, на базар у Радашкавічы. І назбіралі. То бярыце ўвесь з торбачкаю. А мы, божа, злітуйся, не вытрываем, не перажывём вайны. То мо хоць вы ачалеце. Вы ж людзі, бачу, якія.

Гаварыла.

Сказала за нейкія дзве-тры хвіліны больш, чым за цэлыя гадзіны тыдзень назад, калі мы чакалі вечара.

І расплакалася.

Схамануўшыся, рукавом абцёрла слёзы, пацягнула за ражкі — направила на галаве — хустку і скончыла сваё слова:

— На дзёсны, на зубы цыбуля добра. Толькі скажыце. Ды каб вы самі прыйшлі, — паказала на нашага сталейшага і адметнага: на ім — планшэтка, на ім — сам аўтамат, а не вінтоўка. — Ці каб хто з вас, з чатырох. Я разгадала, якія вы людзі.

ВЫСТУПАЮЦЬ ВЕТЭРАНЫ

«Байцы ўспамінаюць мінулае дні» — на такую тэму праведзены пад Жлобінам агітпрабег ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны.

Агітпрабег праходзіў каля помнікаў і абеліскаў, што размешчаны на тэрыторыі калгасаў імя Варашылава, «Прагрэс», імя Калініна, Чырвонабярэжскага саўгаса - тэхнікума.

Ганаровую вахту каля помнікаў і абеліскаў неслі піянеры, да помнікаў былі ўскладзены букеты жывых кветак.

ДАРОГАМІ СЛАВЫ

Камсамольская арганізацыя Віцебскага домабудаўнічага камбіната — удзельнік Усеагульнага турыстычнага паходу моладзі па шляхах рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы савецкага народа.

Нядаўна група камсамольцаў завода зрабіла чарговы турыстычны паход. Іх маршрут пралёг праз Лужасна, Куряна, Задзвінне, Лушчына, Здраў'ява, Рубу, Лужаснянскі сельгастэхнікум. Удзельнікі паходу наведвалі музей Героя Савецкага Саюза М. Сільніцкага ў вёсцы Куряна, азнаёміліся з баявымі дзеяннямі партызанскай брыгады імя Ленінскага камсамола Беларусі.

СЛАВЯЦЬ ЗЕМЛЯКОЎ

Свята «Героі нашай вёскі» прайшло ў Курганскім сельскім клубе, што на Гомельшчыне. Вясцоўцы з пашанай згадалі пра подзвіг землякоў — воінаў і партызан, якія загінулі ў баях за Радзіму. Стэнд з іх партрэтамі ўстаноўлены побач з фатаграфіямі працаўнікоў — ударнікоў нашых дзён. Свята закончылася канцэртамі, у якіх прынялі ўдзел самадзейныя артысты.

АХВЯРАМ ФАШЫЗМУ

На гэтым месцы ў суровым 1943 годзе гітлераўцы расстралялі 2 000 мірных савецкіх людзей. Цяпер там цягнуцца ўвесь стройныя сосны. І сярэд іх нядаўна з'явіўся помнік ахвярам фашызму.

Манумент узведзен на спадчыны таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры. На мітынг з выпадку адкрыцця помніка ў лясное ўрочышча Моргі сабраліся сотні жыхароў Слоніма і навакольных вёсак.

Цяпер ля падножжа помніка растуць жывыя кветкі.

Сцэна са спектакля Бабруйскага драматычнага тэатра «Змоўклі птушкі» па п'есе І. Шамякіна.

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

СНЫ МАЕ

Чытаў, чуў:

пабыў — як у сне
няма і следу — як у сне
знікла (прапала) — як сон
прайшло — як сон (як сон
перад святаннем)
без следу (бяследна) —
як у сне
сустрэча — як сон
прыдуманая — як (прыгожы,
салодкі) сон
сустрэліся (нечакана, на
часінку) — як у сне
прыдуманая — як (жахлівы,
жудасны, страшэнны)
сон...

Не раз сам казаў і паўтарыў сёе-тое з толькі што згаданага. І не збіраюся выказаць свайго недаверу да выслоўя, калі бясследнасць, знікненне параўноўваюцца са сном.

Але не скажу, не напішу «жахліва — як у сне»: бачыў я жахі, бачыў на свае вочы. Не скажу ніколі, не напішу ні разу «знікла — як сон»: бачыў і такія сны, якія не зніклі, не прайшлі, не расталі.

Больш як трыццаць гадоў назад прыйшла нямецка-фашысцкая акупацыя. Грукалі — цяжкія, падкутыя жалеззем, цвёрдыя і моцныя боты, начамі паласкалі неба ракеты і дыміліся пажары, гарэлі ў польскія людзі, заліпаліся кінутыя ў студні дзе-

ці, школы перарабілі на канюшні і казармы. Акупацыя даўно мінула, і, як паведаміла савецкае радыё, чатыры з пяці — восемдзят працэнтаў савецкіх людзей — не ведаюць вайны.

А я не-не — і бачу вайну, бачу акупацыю. Нечакана — я ў варожым акружэнні. Шукаю: дзе ж мой аўтамат? Ды я не адзін такі. І мае сябры, знаёмыя таксама чамусьці без зброі. Ніяк не разабраць: дзе ж падзеўся аўтамат? Чаму яго няма ў мяне? Куды ні зірнеш — ходзяць, снуюць, носяцца ў шэра-зялёных шынялях узброеныя, з чарапамі і скрыжаванымі косткамі на шлемах і рукавах. Яна, блакада, страшная, жорсткая, бязлітасная. Блакады паўтараліся не раз.

Сон — блакада — прыходзіць да мяне то праз год, то праз два-тры, вяртаецца. Не знікае, як сон.

І перад парогам сваім — перад шасцідзятсяцігоддзем, як і пачатку майго другога дзесятка гадкоў, як і на другім, трэцім дзесятку, завітае сон: выбіваючыся з сілы і рады не магу даць... Бегаю, страшу, пугаю зганяю ў кучу, а яны быццам змовіліся або іх нячысцік разганяе — хто куды... Валы, наставіўшы рогі, ціснуць на поле

ў авёс і накідаюцца на яго не з краю, а там, дзе расце ён чубамі, густы і вялікі, прагна абскубаюць ужо прыспелыя зярняты, нарабілі сцежак у тым аўсе — быццам прапаўзлі сённяшня гусенічныя трактары, авёс той чужы: хутаранцаў... каровы рвануліся праз сенажаць да рэчкі: мучыць смага, бо паспелі нахапацца хутаранцавай канюшыны, а цяляты — тых як чорт панёс у лес... У статку цэлых дваццаць пяць штук, сваіх і суседскіх, а я адзін, бездапаможны ў свае толькі дванаццаць. Страх: наробяць шкоды і самі прападуць, панёсшыся далёка ў лес. Страх і сорам: «Не ўпасіў?!»

Пасвіў і стараўся напасвіць статак. Пасвіў не адно лета.

Бачыў сон, ён паўтараецца: нялюдскі і дужы чалавек адбірае ў мяне вінтоўку ці аўтамат, з усяе сілы стараюся не аддаць або хоць перашкодзіць стрэліць. А нягоднік вырывае, што пальцы мае трашчаць, не вытрымліваюць. Здаецца, пераламана ўжо мая рука... той нядобры чалавек, нягоднік, рвецца страляць у людзей.

Бачыў жахі.

У зусім блізкіх адна да адной вёсках Саломержычы, Каланіца, Булашы Мінскага раёна за ад-

ну гадзіну фашысты забілі больш за дзвесце чалавек. Забілі ў хаце, у сенцах, на дварэ пры хаце, у хлеве, сярэд двара — дзе каго заспелі. Потым фашысты падпалілі будынкі — усе тры вёскі. З імі згарэлі забітыя дзеці, бабулі, мамы...

Усіх людзей з вёскі Лясны Мінскага раёна фашысты сагналі ў гумно, аблілі яго бензінам і запалілі. У суседняй вёсцы, кіламетры за тры адтуль, чулі, як у агні галасілі людзі, як у дыме і спякоце крычалі; крычалі, здаецца, і тады, калі фашысты адабралі ўжо і людскі крык... Здавалася, ні адзін чалавек і з тых, хто чуў, не вытрывае...

У час блакады ішлі групаю, шукаючы выйсця, ратуючыся. Убачылі на балаціне недалёка ад рэчкі Цна выспу, круглую, нешырокую, але высокую. Трэба хоць крыху адпачыць — выйсці на сухое. Падышлі — і забыліся на сябе: на выспе людзі, яны нібы выкладзена людзьмі. Мёртвымі. Прыводзілі, відаць было па тым, як ляжалі забітыя, камандавалі лажыцца і... стралялі.

Такога жахлівага, жахлівейшага за жахлівае, не бачыў я ў сне.

«МЕМАРЫЯЛЬНЫ КОМПЛЕКС РЫЛЕНКІ»

Так называецца буклет, які выдадзены ў рэспубліканскім выдавецтве «Беларусь».

Буклет адкрываецца расказам аб тым, як у гады Вялікай Айчыннай вайны ў Дубро-

венскім раёне мужна змагаліся з нямецка-фашысцкімі захопнікамі воіны 3-га Беларускага фронту пад камандаваннем праслаўленага савецкага палкаводца І. Чарняхоўскага. У бук-

леце змешчаны фотаздымкі Герояў Савецкага Саюза Ю. Смірнова, Г. Нікандравай і іншых (усяго 21 фотаздымак), адлюстраваны мемарыяльны комплекс «Рыленкі».

БЯЗБАЦЬКАВІЧЫ

Рыгору БАРАДУЛІНУ

Сорак пяты.
Незабыўны год сорак пяты...
Маёвыя песні
Пасля шэрых ваенных зім.
О, як мы ляцелі —
Толькі мільгалі пяты —
Насустрач салдатам вусатым,
Насустрач бацькам

жывым.

Мы нават і спаць не клаліся
Без бацькоўскай пілоткі,
Усе ў медалях блішчастых
Хадзілі ў сяброў ля акна.
Шчаслівыя,
Мы не бачылі,
Што плакалі

аднагодкі,

Якіх сурова назвала
Бязбацькавічамі
вайна.
Яны тады навучыліся

Хаваць мужчынскія слёзы,
Яны тады вучыліся
Атак сваіх берагчы.
Не па гадах маўклівія,
Зацятыя

і сур'ёзныя,

Бацькоў —
У медалях, у ордэнах —
Снілі яны штоначы.
З пасівелымі маткамі поплец
Працу любую рабілі,
Многія не паспелі
Закончыць дзесяты клас.
Сонца, сівер і слота
Твары іх агрубілі.
Здавалася, што і душы
Агрубіць нялёгка час.
Яны служылі ў арміі,
Яны спраўлялі вяселлі.

Упарта

Бацькі несустраэтыя
Сніліся зноў і зноў.
Дарагія сябры-бязбацькавічы
Аблыселі і абвуселі.
І мы вучымся ў іх пяшчоце,
Калі няньчаць яны сыноў...

ПАЭТ НЕ ВЯРНУЎСЯ З ВАЙНЫ

Быў ён першы вядомы паэт
У сваім Краснапольскім раёне.
(Я радкі падбіраю сягоння,
Як абрыўкі забытых газет).
Ён за партай сядзеў у лапцях,
А ў чытанцы, у школьнай святліцы —
Верш яго, што вярнуўся з сталіцы,
І цяпер нібы ў хлопца ў гасцях.
Слова — вёскі абуджанай дар,
Песня спее ў вачах і ва ўсмешцы.
Першы трактар заворвае межы,
Маці ў школе спасцігла буквар.
Новы свет — аж да сонца, да зор,
Неспазнаны яшчэ, неўгаданы.
Усім сэрцам яму ён адданы,
У сэрцы выклік, агонь і задор.
І — зіма ў глыбіні франтавой,
І — аюп на шматочку планеты.

Той зімою пісалі паэты
па марозе

кравёй...

Рэквіемам гучалі гэтыя радкі вядомага беларускага паэта, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Купалы Аляксея Пысіна са сцэны горада сельскага Дома культуры. Гучалі ў вечную і светлую памяць паэта, народжанага гэтай зямлёй, чалавека, які аддаў сваё жыццё за Радзіму, за наш сённяшні светлы дзень.

Імя яго — Пятрусь Вядулін.
Усё старое ды гнілое
Мы зруйнуем,
Маладое, агнявое
Пабудуем!

— пісаў калісьці паэт у сваіх вершах.

Многія помняць яго жывым. Помніць малым, помніць селькорам краснапольскай раённай газеты, а затым і яе супрацоўнікам. Аляксей

Пысін, ініцыятар гэтага літаратурнага вечара, быў калісьці вучнем П. Вядуліна. Яму прынес ён свае першыя вершы.

На вечары з успамінамі выступіла родная сястра паэта. «Бедна жылі мы, — расказвала яна. — Ведама, Вядуліны... А брат мой імкнуўся да светлай далі. У калгас агітаваў уступаць, бацьку пераканаў, што жыць разам, камунай, будзе лягчэй.

Пятрусь ішоў далей і далей. Школа, праца ў рэдакцыі, вучоба ў Мінску. Помню, як паказваў ён дома газету, здаецца, «Літаратуру і мастацтва» са сваім вершам. Як мы тады радаваліся, што нашага Пятруся называлі маладым беларускім паэтам! Ды вайна ўсё перайначыла. Як пайшоў на яе — так і не вярнуўся...»

Ніколі не ехаць
Хлапцу маладому
Да блізкага гаю,
Да роднага дому.
Над ім асыпаюцца
Слудкія краскі.
Абмалены колае
Схіліўся да каскі.
Ляжыць ён, як віцязь,
У стоптаным жыцце.
Маці спаткаеце —
Ёй не кажыце...

— жалобна прагучалі са сцэны радкі паэта Міколы Сурначова, таксама загінуўшага ў гады вайны.

То хорам, то па адным дэкламавалі вершы ўдзельнікі краснапольскага літаратурнага тэатра «Ранак». Ушаноўвалася памяць таленавітага паэта-земляка. Ушаноўвалася памяць усіх, хто не вярнуўся з вайны...

М. ПАНКОВА.

ТРЫ КОННІКІ З МІНУЛАГА

У цэнтры вялікага палатна тры коннікі на конях цёмна-чырвонай масці. Хутэй не масцю, а водбліскамі недалёкага пажару тлумачыцца незвычайны колер коней. Унізе — зрытая гусеніцамі танкаў лясная дарога, лужыны ў каліях адсвечваюць тым жа пажарам. Знявечаныя снарадамі і бомбамі бярозы выдзяляюцца рванымі контурамі на фоне злавеснага цёмнага неба. Два коннікі — маладыя хлопцы, трэці — падлетак. Гэта партызанскія разведчыкі вяртаюцца на сваю базу.

— Я расказаў аб канкрэтным эпізодзе са свайго жыцця, — тлумачыць Іван Нікіфаравіч. — Мае старэйшыя таварышы, камсамольцы Аркадзь Кукліцкі і Міхаіл Валатковіч з дазволу каманданава ўзялі мяне, піянера, у свой атрад. Перад гэтым, — працягвае аўтар, — я выканаў шэраг заданняў. Асабліва помніцца першае. Мне было даручана перыметра правесці па лясных сцежках групу партызан да Варшаўскай палатны ля вёскі Дабрынькі. Я добра ведаў родныя мясціны. Партызаны змаглі нячутна падабрацца да дарогі, наладзіць засаду. З процітанкавага ружжа цінуўсямі скасілі больш за 70 гітлераўцаў. Разам з атрадам выбіраўся я з-пад асно танкаў, што павярнулі гарматы супраць нас.

Потым мне даручалі і іншыя заданні, я ахвотна іх выконваў. Але хацелася ў атрад... І вось просьба задаволена.

На палатне мастак перадае характар сваіх баявых сяброў — Валатковіча, Кукліцкага.

— Гэта былі мужныя, душэўныя хлопцы, і я не магу не расказаць аб іх, — усхвалявана гаворыць Іван Нікіфара-

віч. — Кожны раз, калі гутарка заходзіць аб савецкім патрыятызме, чалавечай прыгажосці, перада мною паўстаюць мае настаўнікі, з кім дзяліў апошні кавалак хлеба, жыў у адной зямлянцы, разам хадзіў на заданні.

Цікава склаўся лёс самога мастака. Калі партызанскі атрад расфарміравалі, Ваня Стасевіч вярнуўся ў родную вёску Мядзведзіна. Дома нікога не застаў, бацьку фашысты пагналі ў Германію, маці, сястру і брата забралі заложнікамі ў гітлераўскі канцлагер пад Слуцкам. Не раздумваючы, хлопчык напасіўся ў першую ж воінскую часць, што праходзіла праз вёску, — яна аказалася сапёрнай.

Цяпер ужо як сын палка ён адправіўся на захад. Таварышы па службе заўважылі яго здольнасці да малявання. На многіх франтавых дарогах у той час можна было бачыць плакаты і ўказальнікі, напісаныя рукою юнага мастака. «Да Берліна засталася...» Гэтыя словы больш за ўсё любіў выводзіць на дошчачках сын палка Ваня Стасевіч.

І ён дайшоў да Берліна, распісаўся на калоне рэйхстага. Праўда, на вышыні яго росту ўжо ўсё было занята аўтографамі пераможцаў. Салдаты паднялі хлопчыка на свае плечы, і ён вывеў буйнымі літарамі: «Іван Стасевіч».

А цяпер сядзім у яго майстэрні. Мастак успамінае перажытае, гаворыць: «Я абавязаны...» Абавязаны тым, хто пагеройску ваяваў з ворагам і не дажыў да Перамогі. Абавязаны паведаміць будучым пакаленням аб адважных салдатах, што не паспелі расказаць аб сабе. Няма нічога больш свяшчэннага, чым такі абавязак.

І. НОВІКАУ.

У парку імя Горкага перад ветэранамі выступіў беларускі вакальна-інструментальны ансамбль «Верасы».

Фота М. ХАДАСЕВІЧА.

У НАШАЙ РЭСПУБЛІЦЫ БУДЗЕ СТВОРАНЫ ПМНІК ДЗЕЦЯМ — ГЕРОЯМ І АХВЯРАМ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

АПЕРАЦЫЯ «МАНУМЕНТ»

У канцы мінулага года рэдакцыя рэспубліканскай газеты «Зорька», Саюз мастакоў БССР і Саюз архітэктараў БССР аб'явілі сярод школьнікаў Беларусі аперацыю «Манумент», прысвечаную ўзвядзенню помніка дзецям — удзельнікам і ахвярам Вялікай Айчыннай вайны. На разгляд журы хлопчыкі і дзяўчынкі павінны былі прадставіць свае варыянты будучага помніка, дэталі і элементы яго кампазіцыі.

Карэспандэнт «Голасу Радзімы» Т. АНТОНАВА сустрэлася з членам журы, заслужаным дзеячам мастацтваў рэспублікі, сакратаром Саюза мастакоў БССР Васілём ШАРАНГОВІЧАМ. Вось што ён расказаў:

— Мне здаецца заканамерным той факт, што менавіта ў нашай рэспубліцы ўпершыню вырашана стварыць такі помнік дзецям.

У час вайны на акупіраванай тэрыторыі Беларусі ворагу было аказана небывалае ўсенароднае супраціўленне. І разам з дарослымі ў барацьбе актыўна ўдзельнічалі дзеці: яны дапамагалі сваім бацькам, былі надзейнымі сувязнымі, разведчыкамі. Нездарма пакаленне «ваенных» дзяцей стала сімвалам неперажыванасці нашага грамадства.

Мы не ведаем імёнаў усіх юных герояў, немагчыма падлічыць дакладна, колькі дзяцей загінула ў канцэнтрацыйных лагерах, памерла ад голаду. Спецыяльныя дзяржавы СС патрабавалі ад салдата вермахта забыцца на жаль і «секчы нацыю пад карань»... Малых расстрэльвалі ў маці на руках, кідалі ў калодзежы, бралі ў іх кроў для раненых нямецкіх салдат. Гэта ім — героям і ахвярам вайны задумана стварыць манумент.

Мастакам-прафесіяналам цікава было ведаць думку дзяцей. Мы ўважліва вивучалі малюнкi, схемы, чарцяжы і словесныя апісанні помнікаў, якія школьнікі дасылалі на конкурс. Выбіралі самыя арыгі-

нальныя рашэнні праекта, самыя непасрэдняыя, нетрадыцыйныя. Магчыма, нейкія дэталі лепшага праекта будуць выкарыстаны прафесійнымі мастакамі і архітэктарамі, якія будуць працаваць над стварэннем помніка.

Якія ж праекты мы лічым найбольш удалымі? Мяне, напрыклад, усхвалявала рашэнне Ігара Рунеўскага з ваўкавыскай школы: завязаны піянерскі гальштук ляжыць на пастаменце. Або вось дэталі у кампазіцыі пяцікласнікаў з Вілейкі: школьны званок у полымі вогнішча. Ліля Галась, напрыклад, з гарадскога пасёлка Краснасельскага, што на Гродзеншчыне, прыслала такое апісанне манумента: «Я ўяўляю сабе гэты помнік так: вялікая пяцікутная зорка з чырвонага граніту. Ля яе падножжа хлопчык і дзяўчынка ў гімнасцёрках з піянерскімі гальштукімі. Яны працягнулі рукі да неба. А ў руках — белы голуб — сімвал свабоды. Перад помнікам гарыць Вечны агонь».

Праведзеная аперацыя здаецца мне вельмі ўдалай спробай прыцягнуць дзяцей да стварэння помніка сваім ровеснікам. Сотні школьнікаў дасылалі ў дзіцячую газету свае малюнкi і апісанні, якія друкаваліся на старонках «Зорькі».

Усе праекты, якія мне давалася прагледзець, аб'ядноўвае цэльнасць і гарачая зацікаўленасць у справе. У большасці работ дзеці расказвалі не толькі аб вайне, а міжволі імкнуліся адлюстраваць сваё дзяцінства — добрае, мірнае. У той жа час дзіцячыя работы прасякнуты духам барацьбы. Бо і чырвоная зорка, і піянерскі гальштук — сімвалы мужнасці і неперажыванасці нашага грамадства. І мне здаецца, што гэта і ёсць тая ніць, якая звязвае абодва пакаленні — сённяшніх дзяцей і дзяцей вайны.

ТЫМ, ХТО КАВАЎ ПЕРАМОГУ

Вёскі Першамайскага сельсавета на Случчыне ў гады Вялікай Айчыннай вайны былі месцамі партызанскай барацьбы з намецка-фашысцкімі захопнікамі. Фашысты жорстка распраўляліся з іх жыхарамі. Дзесяткі жанчын, дзяцей, старых былі расстраляны і спалены жывымі.

У памяць аб загінуўшых у вёсцы Баравая ўзведзены помнік. На гра-

літным пастаменце — фігура маці, якая развітваецца з сынам-салдатам. Ніжэй — 78 прозвішчаў тых, хто загінуў у баях або закатаваны фашыстамі.

На адкрыцці помніка прысутнічалі хлебаробы калгаса «Радзіма», а таксама суседніх гаспадарак «Расія» і «Мір». Да падножжа помніка ўскладзены кветкі.

ПАДАРОЖЖА Ў ГІСТОРЫЮ ГАЛЬШАН

У вёсцы Гальшаны, што на Ашмяншчыне, якая сёлета адзначае сваё 700-годдзе, працуе гісторыка-краязнаўчы музей мясцовай школы. У гэтыя дні тут нямала гасцей. З цікавасцю знаёмяцца яны з такімі стэн-

дамі юбілейнай выстаўкі, як «У барацьбе за Савецкую ўладу», «Вялікая Айчынная вайна», «Вёска Гальшаны ў пасляваенны час» і інш. У строга храналагічным парадку ад першага ўпамінку ў летапісе і да сённяшняга дня тут прадстаўлена звыш 500 розных экспанатаў, якія расказваюць аб гісторыі роднага краю.

Аматары вуснай народнай творчасці запісалі нямала былін, песень, прыказак і прымавак, якія ўвайшлі ў рукапісны зборнік «Крыніца».

А. ЯРАШЭВІЧ.

Партызанскі МЕДАЛЬ

Праглядаючы экспазіцыю Мядзельскага музея, я звярнуў увагу на незвычайны медаль, на якім па кругу значылася «П. бр. імя Ракасоўскага», у цэнтры «За храбрасць», а ўнізе пяцікутная зорка. Што гэта за рэліквія?

Так, медаль самаробны, пацвердзілі мае здагадкі супрацоўнікі музея. Чаканілі яго жыхары вёскі Канстанцінава браты Алесь і Фёдар Валасевічы. Зараз Фёдар жыве ў Мядзелі, Алесь некалькі гадоў назад памёр.

І вось я ў Фёдара Васільевіча дома. Гартаем альбом з пажоўклымі фатаграфіямі, праглядаем дакументы асабістага архіва. У «Характарыстыцы», напісанай на аркушы паперы з вучнёўскага сшытка, гаворыцца: «Т. Валасевіч, працуючы па заданню штаба брыгады імя Ракасоўскага ў якасці збровага майстра, ажыццявіў вялікую работу па рамонту стралковай зброі. Усе даручанае выконваў у тэрмін і з вялікай кваліфікацыяй. Так, т. Валасевіч рабіў асобныя часткі аўтаматаў і кулямётаў, чым садзейнічаў барацьбе з нямецкімі акупантамі. Камандзір брыгады Раманаў. 18 ліпеня 1944 года».

Я прашу Фёдара Васільевіча раскажаць пра тое, што не напісана ў «характарыстыцы». Ён гаворыць, як прыходзілася разам з братам выконваць заказы партызан. Добра запомніўся выпадак, калі давялося зрабіць затвор кулямёта сістэмы «максім». Работа складаная, але браты з ёю справіліся выдатна. Потым партызаны расказвалі, што кулямёт ні разу не падвёў у баі.

Асабліва прыемна ўспамінаць Фёдару Васільевічу

пра той ганаровы заказ на выраб медаля, які паступіў ад камандавання партызанскай брыгады імя Ракасоўскага ў маі 1944 года.

— Работа, на першы погляд, простая, — успамінае ён. — Але гэта толькі так здаецца. Трэба было зрабіць уручную больш дваццаці літар-штампаў. А інструменту няма. Але і яго зрабілі...

Потым браты падбіралі адпаведны метал і на ім гравіравалі літары. Пасля загартоўкі штамп быў гатовы. Ну, а сам працэс чаканкі — даволі просты. Шліфаваўся польскі сярэбраны дзесяцізлатовік, і на ім з дапамогай звычайнага малатка літара за літарай выбіваўся надпіс.

Вайну Фёдар Васільевіч закончыў у дзеючай арміі мінамётчыкам, мае баявыя ўзнагароды. Пасля дэмабілізацыі скончыў тэхнікум. Цяпер працуе інжынерам у раённым аб'яднанні Сельгастэхніка. Там жа пасля інстытута працуе загадчыкам майстарані і яго сын Уладзімір. На развітанне Фёдар Васільевіч раіць мне наведаць былога камандзіра брыгады А. Раманава, цяпер персанальнага пенсіянера.

Я паехаў у вёску Павязынка, дзе жыве А. Раманаў. Ён дае з пісьмовага стала папку, адтуль вымае здымкі медалёў.

— На жаль, толькі гэта ў мяне засталася. Медалі цяпер сталі музейнай рэдкасцю. Тыраж іх быў невялікі — 70 экзэмпляраў.

Аляксандр Васільевіч раскажае, што былі два медалі: «За храбрасць» і «За заслугі». Апошні лічыўся як бы другой ступені, хоць чаканіўся таксама з серабра.

Як узнікла ідэя іх чаканкі?

1944 год быў годам жор-

сткіх баёў. З набліжэннем лініі фронту брыгада асабліва актывізавала сваю баявую дзейнасць. Надыходзіла лета. Па брыгадзе быў выдадзены загад № 120. У ім гаварылася, што 5 ліпеня споўніцца другая гадавіна з дня арганізацыі брыгады. Было абвешчана спарорніцтва на лепшы атрад, узвод, аддзяленне, на лепшага кулямётчыка, аўтаматчыка, стралка, разведчыка. Загадам і прадугледжвалася ўзнагародзіць лепшых партызан, акрамя ганаровых граматаў, памятным медалём, на якім з адваротнага боку выбіта дата 5.VII.1944 г. Дзень падвядзення вынікаў спарорніцтва стаў сапраўдным святам. Ён супаў з прыходам нашых войск. 5 ліпеня на станцыі Варапаева адбыўся ўрачысты сход прадстаўнікоў атрада. На ім былі вызначаны лепшыя падраздзяленні, партызаны. Сярод адзначаных медалём разведчыца І. Камарова-Гвоздзева, радыст В. Бармічаў, намеснік камбрыга па разведцы Г. Казарцаў і многія іншыя.

А. БАЖОК.

ВЁСКА ІМЯ ПАТРЫЁТАУ

Іх шчыра паважалі аднавіскоўцы за працавітасць, сумленнасць, спагаду да людзей. Гарпіна Францаўна і Мікалай Данілавіч, жыхары вёскі Блудзін, што ў Калінкавіцкім раёне, працавалі ў калгасе, ім дапамагалі дзеці — пяць дачок і сын. Усе ўжо выраслі. Нават самая малодшая — настаўніца.

Тады, у чэрвені, яна толькі-толькі прыехала на канікулы з суседняга раёна, дзе працавала ў школе. І раптам аглушыла страшэнная вестка: вайна! Бацьку ў армію не ўзялі па ўзросту. Але менавіта да Дзенісовічаў прыйшлі смельца і адважныя людзі. І не таму, што іх хата стаяла на ўскрайку вёскі ля самага лесу. Проста Дзенісовічам верылі, на іх спадзяваліся. Бацька выкапаў у гародчыку вялікую яму, людзі склалі туды рэчы, якія хутка спатрабяцца для барацьбы з ворагам, і пайшлі.

Пайшла ў Блудзінскі лес і Надзя. Гарпіна Францаўна і Мікалай Данілавіч наўрад ці ведалі, што іхняя дачка па заданню райкома партыі стварыла падпольную групу, стала потым адным з арганізатараў мясцовага партызанскага атрада і першым яго камісарам.

Ды вызналі фашысты і пра той склад у гародчыку пад каноплямі, і пра дачку. Усіх вяскоўцаў сагналі да Дзенісовічавай хаты і падпалілі яе разам са старымі. Жывымі ў агні згарэлі бацька і маці першага камісара партызанскага атрада.

Надзя Мікалаеўна са сваімі таварышамі помсціла фашыстам. Хадзіла па вёсках, узнімала людзей на барацьбу, наладзіла сувязь з калінкавіцкім падполлем, з партызанскімі атрадамі, што дзейнічалі ў Анцябрскіх лясах. А калі фашысты высачылі і схапілі Надзею Дзенісовіч, яна вытрымала ўсе катаванні і мужа прыняла смерць. Ёй ішоў тады толькі дваццаць трэці год...

Мінуў час. Змянілася, разраслася тая вёска. І называецца яна цяпер Дзенісовічы. Вяскоўцы вымаўляюць гэта прозвішча з той жа павагай, як і калісьці. І ў працы шчыраюць так, як некалі Дзенісовічы. Мабыць, і за іх татама. Гэта нібы жывы помнік адважнай сям'і.

М. ФЕДАРАУ.

Паспяхова выступае ў чэмпіянаце краіны па футболе мінская каманда «Дынама», якая летась вярнулася ў вышэйшую лігу. Пачалі сезон нашы спартсмены не вельмі ўдала, але хутка гульня ў іх наладзілася, прыйшлі перамогі. Цяпер, што найбольш радуе беларускіх бальшчыкаў, спартыўныя каментары пастаянна адзначаюць мінскае «Дынама» за прыгожыя і карэктныя выступленні. У турнірнай табліцы каманда займае шостае месца. (Удзельнічае ў чэмпіянаце краіны 18 калектываў.)

НА ЗДЫМКУ: у час адной з апошніх сустрэч.

ПАТОМСТВУ—У ПРЫКЛАД

Пад такім дэвізам праводзілася ў Керчы ўсесаюзная традыцыйная філатэлістычная выстаўка гарадоў-герояў. Такія выстаўкі праводзяцца штогод у адным з гарадоў-герояў у першай палавіне мая. Выстаўка «Керч-79», прысвечаная ўсім тым, хто выстаяў і перамог у Вялікай Айчыннай вайне, стала новым этапам у рабоце па вывучэнню і захаванню слаўнай гісторыі нашага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, садзейнічала выхаванню падростаючага пакалення ў духу любові да Радзімы.

Беларускія філатэлісты паказалі на гэтай выстаўцы 4 калекцыі. Усе яны былі ўдастоены ўзнагарод. На паштамце горада — арганізатара выстаўкі — праводзілася гадавіна рэспандэнцыі спецыяльным штэмпелем.

Л. ЛЕАНІДАУ.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

МІНСК-ГСП, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва
ЦК КП Беларусі.
Зак. 1046

Звонкія горны абвясцілі аб пачатку другой змены ў рэспубліканскім піянерскім лагеры «Зубронак». Больш дзвюх тысяч школьнікаў з розных куткоў Беларусі правядуць тут, на маляўнічым беразе Нарачы, летнія канікулы. Іх чакваюць захапляючыя прагулкі па возерах, паходы па прыгожых месцах Нарачанскага краю, сустрэчы з ветэранамі вайны, слаўнымі людзьмі рэспублікі, спартыўныя спаборніцтвы, конкурсы, удзел у выстаўках самадзейнай творчасці.

НА ЗДЫМКАХ: дзеці адпачываюць у піянерскім лагеры «Зубронак».

Фота Г. УСЛАВА.

